

Innovació docent i iniciació a la investigació en educació lingüística i literària

Marc Gavilà Sanfèlix

Núria Martínez Marco

Amparo Puerto Juan

Universitat de València. Curs 2014/15

SUMARI

Justificació	2
Autor	3
Obra	4
El tramvia groc	5
Trobada amb l'autor	6
Descripció de l'itinerari	8
Els espais literaris	11
Metodologia	15
Activitats	16
Objectius i competències	19
Avaluació	22
Autorització i pressupost	24
Conclusió	25
Annex	26

JUSTIFICACIÓ

El tramvia de Mira és un projecte o viatge literari que vol donar a conèixer els espais de l'horta, on el barri del cap i casal: el perifèric Torre i el de Velluters, seran els escenaris principals. El viatge literari es basarà en reviu, tal i com descriu Mira a la novel·la, aquell recorregut que feia cada dia amb un tramvia "vell i ranquejant" des de sa casa de la infantesa, situada a La Torre, un poble de l'Horta Sud que un dia esdevingué barri de la ciutat de València, fins al carrer Carnissers, situat al barri de Velluters on hi havia la seua escola, les Escolles Pies.

Aquesta ruta literària de la novel·la *El tramvia groc* (Proa, 2013) està destinada per als alumnes de 2n de Batxillerat de l'IES de Sedaví per la proximitat i familiaritat dels espais que es descriuen a la novel·la. Els alumnes, però, hauran de ser capaços de viatjar en el temps i imaginar a través dels records de Mira com era aquella terra, aquella gent i aquells costums – que també seran els dels alumnes, però seixanta anys després-. Perquè com afirma Mira escriure i, en aquest cas, llegir és recordar; i reformulant així la sentència de Descartes, l'autor dirà: no som perquè pensem, som perquè recordem.

Si des del punt de vista social i cultural és més que apropiat treballar l'obra de Mira, creiem que des d'un punt didàctic – si és que es pot fer una diferenciació- pot resultar molt interessant llegir i treballar Mira. En primer lloc, perquè es tracta d'un autor força multidisciplinar i que treballa diferents gèneres entre els quals destaquen l'assaig, la novel·la i el periodisme; gèneres que s'inclouen al currículum i que els alumnes han d'identificar i treballar.

Per tant, creiem que a través d'aquesta ruta literària, els alumnes als que va dirigida seran capaços en primer lloc, d'interpretar i valorar críticament les obres literàries, però sobretot d'apreciar el valor d'aquestes expressions artístiques que formen part i enriqueixen la nostra identitat cultural. A més, per a realitzar aquesta ruta literària es comptarà amb l'ajuda del professor d'història de l'art de l'IES, perquè explique el valor històric i artístic dels espais que conformen el viatge.

La ruta literària permetrà als alumnes fer una comparació de l'estat dels espais – tal i com els narrava Mira- amb l'actualitat, i comprovar què en queda de tot allò. A través d'aquesta eixida literària els alumnes podran copsar la degradació que ha anat patint el territori, fet que els pot despertar la curiositat, la consciència crítica i l'estima pel patrimoni cultural.

AUTOR

Joan Francesc Mira i Casterà (València, 1939), escriptor, antropòleg i hel·lenista, és un dels referents centrals de la literatura catalana contemporània. És soci d'honor de l'Associació d'Escriptors en Llengua Catalana i president d'Acció Cultural del País Valencià.

Mira va viure la seua infància al barri La Torre, situat al sud del cap i casal. Va cursar els seus primeres estudis a les Escoles Pies de València. Més endavant tal i com narra a la novel·la *El tramvia groc* (Proa, 2013) Joan F. Mira va haver d'anar a estudiar a Roma on l'any 1959 va obtenir el títol de batxiller a la Universitat Gregoriana de Roma i un any més tard es va llicenciar, també a la ciutat eterna, en Filosofia per la Universitat Lateranense. Ja a casa nostra, l'any 1962, es va llicenciar en Filosofia i Lletres per la Universitat de València i es va doctorar en Filosofia i Lletres per la mateixa universitat l'any 1971. Posteriorment va treballar com a professor de grec a la Universitat de València. A partir de 1991 serà catedràtic d'aquesta matèria a la Universitat de Jaume I de Castelló de la Plana.

Durant la dècada dels setanta va col·laborar al *Laboratoire d'Anthropologie Sociale* de la prestigiosa Universitat de la Sorbona i també fou professor durant els anys 1978 i 1979 a la universitat nord-americana de Princeton.

El 1991 va rebre la Creu de Sant Jordi per la seua dedicació cívica i l'any 2004 li fou atorgat el Premi d'Honor de les Lletres Catalanes i el 2005 fou guardonat amb el premi Gabriel Alomar.

Pel que fa a l'àmbit polític i cívic, Joan F. Mira fou president d'Acció Cultural del País Valencià per primera vegada entre 1992 i 1999 i aquest mateix any fou candidat a les Corts Valencianes per la coalició Valencians pel Canvi, en la que s'integrava el Bloc Nacionalista Valencià. També l'any 99 va entrar a ser membre de l'Institut d'Estudis Catalans.

Mira va tornar a ser candidat del Bloc Nacionalista Valencià a les eleccions de 2000 i a les eleccions valencianes de 2003.

Més endavant, al maig de 2012, durant les votacions a les Corts Valencianes per renovar el Consell Valencià de Cultura (CVC), la coalició Compromís va proposar Joan Francesc Mira com a membre d'aquesta institució per la seua llarga trajectòria i múltiples reconeixements que l'avalen; però el Partit Popular a través d'un pacte amb el PSPV-PSOE va vetar Mira, impedit-li l'entrada a aquesta institució pública.

OBRA

Joan Francesc Mira compta amb una extensa i variada obra. Ha excel·lit en la traducció de grans clàssics, com la *Divina Comèdia* de Dante Alighieri, els *Evangelis* i l'*Odissea*, d'Homer. Pel que fa a la novel·la, *El bou de foc* fou la primera que va escriure l'autor l'any 1974 i un any després va publicar, *Els cucs de seda*, un recull de contes amb els quals va obtenir el premi Andròmina de Narrativa. Joan Francesc Mira serà un dels autors que faran ressorgir la nostra literatura, després de tot aquell període hostil per a les nostres lletres a causa de la Guerra Civil i la posterior dictadura.

A la dècada dels vuitanta, Mira publicà *El desig dels dies* i *Viatge al final del gel*. Aquestes obres es caracteritzen per la recuperació de la memòria: ambients de la postguerra, el món rural, tradicions i costums; i un fort component autobiogràfic que sovint transcendeix l'anècdota personal per esdevenir crònica generacional.

Si donem un salt en la història més pròxima i ens situem a finals de 2008, ix publicada l'última novel·la, *El professor d'història*, que tanca la trilogia que va encetar Mira a finals del 89 amb *Els treballs perduts* i seguida per *Purgatori*, l'any 2003. Han estat 20 anys perquè aquesta trilogia es consolidara i agafara forma. Una trilogia situada a la ciutat de València, amb reminiscències *joycianes*. Val a dir que l'autor irlandés James Joyce és un dels principals referents de Joan Francesc Mira i açò es detecta en gairebé moltes de les seues novel·les.

L'autor també publicà *Borja Papa* al 1996 i, dos anys més tard, *Quatre qüestions d'amor*.

El tramvia groc (Proa, 2013) és una de les últimes novel·les de l'escriptor. Aquesta novel·la explora la memòria personal de l'autor, amb els descobriments i els interrogants que tothom pot compartir. En aquestes pàgines, s'hi evoca la infantesa en un barri perifèric de València, el tramvia que cus l'horta amb la ciutat, els veïns més xocants, els misteris familiars sense resposta...

Pel que fa a la seua producció assagística, destaca *Crítica de la Nació Pura*, al 1984, guardonada amb el premi Joan Fuster d'assaig, on l'escriptor desfà els tòpics de la nació entesa com element pur, per dir que aquesta és una creació social i com a tal sempre en canvi constant.

Per últim, el columnisme és l'element que completa aquesta triple vessant: novel·lista-assagista-home en actiu. El columnisme permet situar a Mira en l'actualitat política i li permet estar en contacte setmana rere setmana amb els seus lectors.

EL TRAMVIA GROC

El tramvia groc, publicat el 2013 per Proa, és una novel·la escrita per Joan F. Mira, on parla dels anys de la seua infantesa transcorreguts al barri de La Torre, a l'extrem sud de la ciutat de València. El llibre descriu amb gran detall els moments quotidians d'un estil de vida que ja ha desaparegut, d'una societat rural que començava a esdevenir urbana. La València dels anys cinquanta que narra Mira, ja no té res a veure amb la ciutat de hui, per això és interessant tornar, a través de la mirada de l'escriptor, a la nostra ciutat de mitjans de segle XX i sentir-nos partícips d'eixa història, no gens llunyana.

Per descomptat, el tramvia és un eix central de la novel·la, mitjà de transport públic que vertebrava la ciutat i els pobles del voltant, on l'escriptor va passar tant de temps, ja que era el mitjà que agafava cada matí per anar a l'escola, al centre de València. Al mateix temps, aquest tramvia, que als anys cinquanta ja era una màquina vella i ranquejant, és també un símbol d'una ciutat que estava vella i cansada de la dura postguerra.

Però *El tramvia groc* és també un document històric de València, de la vida que es respirava al centre de la ciutat, especialment al barri de Velluters, per on Joan F. Mira passava cada matí i cada vesprada en tornar de l'escola. Per aquests carrers, la convivència entre els comerços locals, les famílies que habitaven a les cases, les prostitutes que treballaven i vivien en aquestes mateixes cases i els homes que anaven a buscar gresca, compartien un mateix espai, difícil d'imaginar hui.

En definitiva, creiem que aquesta novel·la és molt adequada per als estudiants de 2n de batxillerat, ja que és un document que recupera una cultura i un temps perdut, necessari per entendre qui som i d'on venim i reflexiona sobre la manera tan particular de viure que tenim i hem tingut els valencians.

TROBADA AMB L'AUTOR

Era el penúltim dia de l'any i l'escriptor, Joan Francesc Mira, ens esperava a l'*Octubre Centre de Cultura Contemporània*, situat al bell mig del centre de València, al carrer Sant Ferran, just a la vora del carrer Sant Vicent, prolongació de l'avinguda Real de Madrid, lloc on va passar la infantesa l'autor.

En aquest edifici, herència dels antics magatzems tèxtils *El Siglo Valenciano*, que van assolir tanta fama a finals del segle XIX i que més tard entraren en decadència, té hui lloc la seu d'Acció Cultural del País Valencià i la Llibreria Tres i Quatre, objectiu de tantes amenaces feixistes durant la transició i el període democràtic. A més, es tracta d'un important centre cultural de la ciutat, amb una programació ben diversa i activa.

En aquest escenari ens vam presentar a Mira com a estudiants del màster de Professor/a de Secundària i li vam explicar el nostre projecte a partir de la seua novel·la *El tramvia groc*, on evoca la seua infantesa al barri La Torre de València. Després d'uns minuts de conversa, vam ser conscients que teníem davant un mestre de la història i la ciutat de València, ja que coneixia cada racó de ciutat vella, lloc on ell anava a l'escola i havia viscut la seua família un grapat d'anys.

Si bé la ciutat de València i els seus canvis foren el fil argumental de la nostra conversa, també va tindre una presència important la literatura i quin paper podien tindre les rutes literàries a l'educació. Des del seu punt de vista, les rutes literàries són un vehicle per a convertir la realitat en literatura, ja que la literatura és, per a l'escriptor, una manera de transmetre una sensació real, projectada o imaginada. A més, la literatura té un paper fonamental per a la memòria col·lectiva perquè pot servir per a recuperar, en paraules de Mira, allò que existia i endinsar-nos

així dins d'una realitat acabada.

En definitiva, gràcies a aquest contacte amb l'escriptor, a més de passar una estona ben profitosa i interessant, on ens adonarem de les mancances que tenim els joves sobre la nostra

pròpia ciutat, vam poder d'una banda, personalitzar la ruta i, d'altra, aprofitar totes les puntualitzacions que ens va fer Mira, per tal de millorar el nostre projecte.

DESCRIPCIÓ DE L'ITINERARI

10h. Eixida de l'IES Sedaví amb ganes de descobrir una València diferent i quasi oblidada.

10.10h. Parada al pont que separa Sedaví de La Torre, per tal de contemplar la resistència de l'horta davant l'avanç de la ciutat de València. Lectura del primer fragment on es descriu l'horta i les alqueries que hi havia (*Text 1*).

10.20h. Parada a la que podria haver estat la casa de Joan F. Mira i lectura d'un fragment on parla de sa casa i del lloc on estava situada (*Text 2*).

10.25h. Taller Renault, lloc exacte on estaria la casa real de l'autor. Lectura d'un fragment on parla de la degradació de sa casa, un cop ells ja no hi vivien allà (*Text 3*).

10.30h. Contemplació de l'antic Ministeri d'Obres Públiques, situat just enfront de la casa de Mira.

10.40h. Anem fins a la següent parada d'autobús, on llegirem mentre esperem l'arribada del 27 o al seu interior si arriba de seguida, un text que parla de l'antic tramvia que feia el mateix recorregut que ara l'autobús (*Text 4*). Analitzarem els canvis més significatius entre la manera de viatjar en els dos mitjans de comunicació i entre la manera de fer-ho abans i ara. Preu: **1,50€**.

10.55h. Baixem a la parada de la Creu Coberta, antiga porta sud de València on s'havia de pagar una taxa per tal d'entrar productes a la ciutat. Llegirem un fragment on Joan F. Mira descriu això (*Text 5*).

11.05h. Passegem fins a les restes de l'Antic Parc d'Artilleria on hui només hi trobem la Casa Feliu, l'únic edifici salvat de la demolició feta pel govern. Llegim un fragment on Mira parla d'aquest parc (*Text 6*).

11.15h. Esperem l'autobús a la propera parada que trobem en el camí. Preu: **1,50€**.

- 11.30h.** Baixem a la Plaça Sant Agustí on hi havia l'última parada del tramvia, i iniciem la nostra ruta a peu. Abans, però, llegim un fragment sobre una anècdota que quasi li va costar la vida a l'escriptor, un matí abans d'anar a l'escola (*Text 7*).
- 11.35h.** Esmorzem a l'IES Lluís Vives, lloc on Joan F. Mira va fer les proves d'accés a les Escoles Pies.
- 12.15h.** Arribem a la Plaça de l'Hospital i llegim un fragment on l'escriptor explica com es va crear aquest lloc emblemàtic (*Text 8*).
- 12.25h.** Visita a la Biblioteca Pública Municipal.
- 12.40h.** Portal Gòtic de l'Hospital. Lectura d'un altre fragment (*Text 9*).
- 12.45h.** Ens acostem fins a l'edifici del Col·legi Art Major de la Seda i parlem de la història i degradació d'aquest edifici.
- 12.55h.** Tornem fins al carrer del Torn de l'Hospital i llegim un fragment on Mira explica com es transformava aquest carrer quan tornava de classe (*Text 10*).
- 13.05h.** Arribem al carrer Balmes, antic epicentre de moviments i gresques i llegim un fragment on l'autor descriu la vida que es respirava en aquest lloc (*Text 11*).
- 13.15h.** Arribem a l'última parada de Mira, al Carrer Carnissers on es troben les Escoles Pies on fem l'última lectura abans de dinar (*Text 12*).
- 13.30h.** Ens desplaçem fins al Centre Cultural de la Beneficència i dinem a la cafeteria. Preu del menú: **8€**.
- 15h.** Visita guiada a l'exposició temporal "El tramvia elèctric 1900-1970" organitzada per Ferrocarrils de la Generalitat Valenciana. Entrada gratuïta.
- 15.45h.** Lectura de cloenda al costat de l'antic vagó del tramvia de l'exposició (*Text 13*).

16h. Passegem pel centre compartint impressions fins a l'Estació del Nord, on agafarem el tren de tornada a Sedaví (Parada d'Alfagar-Benetússer). **Preu: 1,75€.**

17h. Arribem a Sedaví.

ELS ESPAIS LITERARIS

1. Sedaví:

El nostre punt de partida de la ruta és Sedaví. Tot i que Joan F. Mira no fa mai referència explícita a aquesta localitat, sí que confessa que en els anys d'infantesa, molts diumenges agafava el tramvia amb els amics per anar a algun poble del sud de València, molt proper al seu barri, com ara Catarroja. L'ambient que hi havia als pobles i a les seues places, era molt més idoni per a uns xiquets de deu o onze anys que la ciutat, on consideraven que no hi havia res interessant a fer.

2. La Torre:

Hui La Torre és el barri de València situat més al sud de la ciutat, però antigament era un poble de l'Horta Sud, fins que el 1877 va ser annexionat a la ciutat. L'Avinguda Reial de Madrid, antic Camí Reial de Madrid, travessa de nord a sud el barri. En aquest mateix camí estava la casa de l'escriptor, la qual hem d'imaginar en el mateix lloc on hui hi ha un taller Renault de camions, com explica Mira a la novel·la, just enfront de l'antic taller d'Obres Públiques, la façana del qual es conserva intacta. Al costat d'aquest espai encara podem trobar restes d'horta, però costa imaginar que abans va ser un barri ple d'horta i alqueries i, anteriorment, una única alqueria fortificada, al segle XIV, situada al mateix Camí Reial, que segueix el traçat de l'antiga Via Augusta, al voltant del qual va sorgir un xicotet poblat de base agrícola. Joan F. Mira escriu molt al llibre sobre la importància històrica del punt on es trobava sa casa, ja que pel fet de ser l'antiga Via Augusta, era un punt de pas essencial per a tots aquells que es dirigien cap a València o, per contra, cap al sud del País, civilització rere civilització, des de fa milers d'anys. Per aquest eix central que conforma l'Avinguda Reial de Madrid, abans passava el tramvia que unia els pobles del sud amb la ciutat, i que tenia l'última parada a la Plaça Sant Agustí. El tramvia ara ha estat substituït per l'autobús número 27, que fa pràcticament el mateix recorregut, tot i que arriba fins al Mercat Central. Aquest serà l'autobús que farem servir per desplaçar-nos fins a Sant Agustí, tractant de traslladar-nos en el temps i imaginar que no som a un autobús, sinó al tramvia de Mira.

3. La creu coberta:

Aquesta antiga creu data del segle XIV i és d'estil renaixentista, molt ben conservada gràcies a les restauracions posteriors. La creu constituïa el límit del terme municipal de la ciutat de València pel sud. Aquesta creu li dóna nom al barri, que està travessat pel carrer Sant Vicent, el carrer més llarg de València, que és, al mateix temps, la prolongació de l'Avinguda Reial de Madrid.

Com que la creu delimitava el terme municipal de la ciutat, representava com una mena de porta on el tramvia havia de parar i, tots aquells que portaren mercaderies, havien de pagar una taxa anomenada *fielato* per tal de poder entrar els queviures a la ciutat. Aquest impost datava de temps medievals, com explica l'escriptor a la novel·la, i les casetes que el realitzaven es trobaven en cada extrem de la ciutat.

4. El Parc d'Artilleria:

Aquest punt està situat molt a prop de la Creu Coberta, a només uns minuts caminant. Actualment està abandonat i tancat, i els seus terrenys estan integrats en el pla del futur Parc Central de la ciutat, de manera que totes les seues construccions han estat ja enderrocades a excepció de la Casa Feliu, que té un grau de protecció més gran i s'ha pogut salvar del pla. La intenció del govern és construir aquest parc central i habitatges de protecció oficial, però de moment està tot completament abandonat i tancat, incloent la Casa Feliu, un antic palau preciós vestigi d'un temps de més esplendor, que encara seria més encantador si es fera una rehabilitació adequada. Ací un article publicat a el Levante sobre la demolició: <http://www.levante-emv.com/valencia/2013/02/24/gobierno-derribara-cuarteles-calle-san-vicente/976989.html>.

5. Plaça Sant Agustí:

Aquest és el punt on, com bé explica Joan F. Mira, tenia l'última parada el tramvia. La Plaça Sant Agustí es troba ja al centre de la ciutat, a prop de l'Estació del Nord i envoltada dels carrers Xàtiva, Guillem de Castro i Sant Vicent Màrtir. Actualment la plaça és el punt de parada de moltes línies d'autobusos urbans, per això l'afluència de gent que hi ha a totes hores és molt gran. També ho era abans, quan Mira baixava del tramvia, juntament amb molta gent que treballava pel centre de València o es dirigia a la ciutat per altres afers.

6. Institut Lluís Vives:

Aquest institut, situat just davant de l'Estació del Nord, s'ubica al mateix edifici del que va ser el Col·legi de Sant Pau. És un dels pocs edificis que conserva la funció original de centre educatiu de la ciutat. L'edifici data del segle XVI i encara conserva la tipologia col·legial, ja que s'organitza al voltant d'un pati on la capella, el claustre o pati i les escales són els únics elements amb un caràcter més monumental, atesa l'austeritat i funcionalitat general de l'edifici. Aprofitarem per fer una parada ací, ja que l'escriptor va fer les proves d'ingrés a les Escoles Pies en aquest indret.

7. Plaça de l'Hospital:

Aquesta plaça sorgeix com a resultat de l'enderrocament de l'antic hospital, un edifici que va ser mostra de l'esplendor que la ciutat va tindre en temps passats. Es va fundar al segle XV, com a Hospital dels Innocents, que albergava els malalts mentals de la ciutat. Va ser el primer centre en tractar i albergar els malalts mentals a Europa. Més endavant es va constituir com Hospital General de València. Hui, però, tot el que ha quedat d'això és l'edifici on es troba la Biblioteca Pública de la ciutat, el portal gòtic de l'antic hospital i unes restes abandonades a la plaça, sense cap protecció, que la gent ha oblidat què representen, com molt bé explica Joan F. Mira als fragments seleccionats per llegir ací.

8. Biblioteca Municipal:

Quan el 1960 es va inaugurar l'Hospital Clínic de València, tot el complex de l'antic hospital va quedar abandonat i es va enderrocar, però l'oposició ciutadana va aconseguir que no s'enderrocara l'edifici de la infermeria, en el qual es troba hui la Biblioteca Pública. Aquest edifici és d'estil renaixentista, tant en la decoració com en l'estructura arquitectònica, ja que la planta és de creu grega i els seus braços, semblen basíliques amb naus separades per grans columnes; l'espai central, té forma octogonal i està cobert per una gran cúpula. El 1963 els edificis que no havien estat enderrocats es van declarar Conjunt Històric de la ciutat

9. Col·legi de l'Art Major de la Seda:

Està situat al carrer de l'Hospital i és del segle XV, encara que en els segles XVI i XVII va ser reformat en estil barroc. El barri de Velluters, on es troba el Col·legi, rep aquest nom per la importància que va tindre el gremi dels seders, que es va convertir en la gran indústria de València entre els segles XV i XVII, albergant en aquesta zona de la ciutat, 3800 telers.

Actualment es troba tancat i està en procés de restauració. La seua façana té un aire de decadència i abandó, com molts dels edificis que ens hem anat trobat durant la ruta.

10. Carrer del Torn de l'Hospital:

Aquest carrer, situat just davant del Portal Gòtic de l'Hospital, era el que Joan F. Mira agafava cada matí, després de creuar per les diverses placetes i jardins de l'Hospital, per dirigir-se cap a les Escoles Pies. Un carrer gris i brut pels matins, quan l'escriptor passava, conseqüència de l'agitada vida que tenia des de la vesprada fins ben entrada la nit.

11. Carrer Balmes:

Per aquest carrer passava l'escriptor els dies que, en eixir de l'escola, tenia ganes de fer un poc de volta i allargar una mica el camí. Joan F. Mira descriu aquest carrer com un espai gris ple de moviment humà en aquelles hores de la vesprada, com la resta de carrers del voltant. Les possibles baralles i robatoris dels homes que havien anat a buscar dones, es barrejaven amb les persones que vivien allí i venien de passejar o de fer una volta. I era precisament eixa barreja el que li donava al carrer i, al barri, una autenticitat i un grau de vida i vivència únic.

12. Carrer Carnissers i Escoles Pies:

El carrer Carnissers, també al barri de Velluters, és el lloc on es troben les Escoles Pies, on Joan F. Mira va anar a classe durant la infantesa. L'edifici es va construir a la segona meitat del segle XVIII, entre 1739 i 1742 i és un exemple de l'arquitectura de l'època: es tracta d'un gran paral·lelogram amb quatre altures que han patit diverses reformes al llarg dels segles. Són originals de l'època dels tres façanes, que han estat restaurades recentment.

13. Centre Cultural la Beneficència:

L'edifici que ara alberga el Centre Cultural va nàixer a principis del segle XVI com a convent, i més tard, a mitjans del segle XIX, va ser Casa de la Beneficència, que socorria i preparava per al món laboral a òrfens i captaires. Des de 1981, és un centre cultural que alberga el Museu de Prehistòria de València i el Museu Valencià d'Etnologia, a banda d'algunes institucions que depenen de la Diputació de València, com la Institució Alfons el Magnànim i el Servei d'Assistència i Recursos Culturals, a més d'acollir una variada programació cultural com ara exposicions, concerts...

METODOLOGIA

Per a dur a terme la nostra ruta literària tindrem en compte dos principis bàsics en la nostra pràctica docent: l'aprenentatge inductiu i l'aprenentatge significatiu. D'una banda, inductiu perquè els coneixements i les destreses no els vénen donats, sinó que els proporcionem un entorn d'aprenentatge i ells elaboren les seues pròpies connexions. D'aquesta manera, s'evitarà al màxim possible la tradicional classe magistral, on el professor és el protagonista de l'ensenyament i els alumnes són elements més aviat passius que assimilen la informació que reben.

D'altra banda, significatiu, perquè es a través de la pràctica, el protagonisme de l'alumnat en l'elaboració i reflexió de la informació i dels materials, i del contacte amb els seus interessos i un entorn pròxim i real, com la ciutat i la realitat virtual de les xarxes socials i les TIC en general, que l'aprenentatge està contextualitzat més enllà de l'aula i que pren sentit i utilitat per als alumnes.

Conseqüentment, deixa de ser una activitat la finalitat de la qual acaba en si mateixa i s'inclouen elements que no són estrictament lingüístics i literaris. A partir d'aquests eixos bàsics, el treball serà, doncs, participatiu i cooperatiu (en grups), ja que és doblement enriquidor per les implicacions de sociabilització i d'aprenentatge (els uns aprenen dels altres i s'ajuden i s'ensenyen entre si), comunicatiu, perquè desenvoluparan la seua competència comunicativa, i multidisciplinar.

Finalment, es tindrà en compte el procés d'elaboració i d'aprenentatge dels alumnes i no només els resultats. Per tant, les activitats del projecte es plantegen en forma seqüència didàctica en la qual hi ha activitats d'introducció o de incitació al tema i la lectura, de realització en les quals apliquen allò que han treballat primer i d'avaluació global en les quals s'avalua també el resultat de tot plegat.

ACTIVITATS

Activitats prèvies a la ruta

La primera activitat que realitzarem consistirà en l'explicació del projecte que anem a dur a terme ja que la major part dels estudiants no coneixeran en què consisteix una ruta literària. Els explicarem que la ruta els permetrà fer una comparació de l'estat dels espais – tal com els narrava Mira- amb l'actualitat, i comprovar què en queda de tot allò. A més a més, el fet de traure'ls de les aules els motivarà pel fet que trenca amb la monotonia diària de les classes i que gràcies a l'eixida coneixeran espais molt pròxims als seus i que encara no coneixien.

El següent pas serà introduir-los en l'univers de Joan Francesc Mira, tot remarcant la seua utilitat a l'hora de preparar-se per a realitzar les proves d'accés a la universitat. També els ensenyarem a fer articles d'opinió i els proporcionarem exemples. A més, els explicarem la diversitat d'eixos temàtics que basteixen l'univers de Mira i els demanarem que seleccionen l'eix que més els interesse. Una vegada fet això els dividirem en grups en funció de la seua predilecció per un eix temàtic determinat.

A continuació, realitzaran una activitat que consistirà en treballar en grup els eixos temàtics corresponent mitjançant la lectura d'articles i fragments de la novel·la *El tramvia groc*. D'aquesta manera cada grup s'especialitzarà en una part de l'univers de Mira i ho farà d'una manera atractiva ja que ha sigut la seua elecció i estaran motivats per ser un aspecte que troben interessant. A més a més, per cada paraula que els aparega als textos i desconeguen hauran de fer un tuit amb l'etiqueta #recuperemlèxic i la paraula en qüestió. La resta dels alumnes podran respondre si coneixen la paraula.

L'última activitat prèvia a la ruta literària tractarà de posar en contacte tots els eixos temàtics de l'obra de Mira. Com que cada grup està especialitat en un tema, serà aquest grup l'encarregat d'exposar-lo a la resta de la classe. La idea és crear un entorn de debat a l'aula entre els diferents grups i, a més a més, traslladar-lo a les xarxes socials amb l'ús de l'etiqueta #debatMira.

Activitats durant la ruta

Les activitats que realitzarem al llarg de la ruta literària seran diverses. Per una banda llegirem fragments que haurèm seleccionat per a cada punt i farem un comentari al respecte. A més, farem fotos i vídeos que compartirem des del Twitter de la ruta @tramviagroc. L'etiqueta #recuperemellèxic continuarà activa per a incloure més consultes que vulguen realitzar els alumnes.

Activitats posteriors a la ruta

Una vegada finalitzada la ruta indicarem als alumnes que hauran de realitzar un article d'opinió en el qual puguen establir connexions i canvis entre la València de la postguerra i la València actual. Una vegada lliurats tots els articles d'opinió els exposarem a classe i votarem el que més ens agrada. Aquest article el penjarem al wordpress de la classe i l'enviarem a la revista El Temps perquè ens el publiquen. A banda dels articles d'opinió també crearem uns dossiers de lèxic on els alumnes treballaran totes aquelles paraules que ens hagen sorgit durant les activitats relacionades amb la ruta.

Per últim mostrem un quadre on apareixen les activitats detallant els recursos que es van a emprar, el temps que es va a dedicar i els objectius que es valoraran en cadascuna. Cal remarcar que la numeració dels objectius es concreta en l'apartat d'avaluació.

ACTIVITAT	ORGANITZACIÓ	RECURSOS	TEMPS	OBJECTIUS
AP1: Explicació del projecte i creació de grups	Grup gran	Recursos propis de la interacció oral	1 h	7
AP2: Cerca d'informació	Grups de 4 persones	Recursos digitals i/o tradicionals de recerca d'informació	4 h (treball combinat casa/aula)	4, 5, 6
AP3: Exposició a classe	Grup gran	Twitter	1 h	4, 6, 7
AR4: Lectura dels fragments seleccionats i comentari	Grup gran	Twitter (#recuperemellèxic #laValènciadeMira), fotos, vídeos	7 h	1, 3, 4
AA5: Creació d'articles d'opinió, publicació i lectura a classe	Individual i grup gran (la lectura)	Recursos digitals i/o tradicionals de recerca d'informació, recursos digitals d'escriptura i d'edició de textos, recursos digitals de publicació	3 h (treball combinat casa/aula)	2, 3, 8
AA6: Dossier de l'exic	Individual	Recursos digitals i/o tradicionals d'escriptura i d'edició de textos	2 h (treball combinat casa/aula)	5

OBJECTIUS I COMPETÈNCIES

Les rutes literàries segons Joan Francesc Mira són una manera de convertir la realitat en literatura. A partir d'aquesta premissa podem establir els objectius que els nostres alumnes hauran d'assolir durant la duració d'aquest viatge literari.

Un dels principals objectius és que l'alumnat conega, interprete i valore críticament a partir de la seua pròpia experiència- la ruta literària pels espais de la novel·la- l'obra literària de l'autor que estan treballant i que al seu torn, la sàpiguen relacionar amb el context historicocultural de producció.

Un dels altres objectius que se'n deriva d'aquest principal que hem esmentat abans seria llegir i valorar les obres literàries com a font de plaer, com a manifestacions de la sensibilitat artística de l'ésser humà i com a expressió de la identitat cultural dels pobles.

Tot i que aquests dos objectius citats són de caire més general, són alhora els objectius principals que haurien d'assolir els alumnes que treballaren la ruta literària del *Tramvia groc*.

Altres objectius:

- Conèixer el context històric, polític i social de la València de la segona meitat del segle XX.
- Capacitat d'establir connexions entre allò que es llig a la novel·la i la realitat social més propera i ser-ne crític.
- Conèixer i fer un bon ús de les noves tecnologies de la comunicació, en aquest de la xarxa social Twitter.
- Conèixer i valorar la riquesa del nostre lèxic.
- Saber seleccionar les fonts d'informació necessàries i saber gestionar la informació.
- Reforçar les actituds positives d'estima i promoció envers la llengua, la literatura, el territori i el patrimoni dels valencians.
- Afavorir els espais de convivència entre l'alumnat, que propicie el coneixement mutu i l'ús del valencià fora de l'aula.

Competències bàsiques

Competència comunicativa oral, escrita i audiovisual:

- Expressar correctament de forma oral i escrit conceptes lingüístics i literaris.
- Comunicar d'una forma correcta i efectiva fent servir les TIC.
- Gestionar la informació obtinguda de diverses fonts.
- Llegir textos literaris amb èxit de comprensió i gaudiment.

Competència artística i cultural:

- Posar en funcionament la iniciativa, la imaginació i la creativitat.

Tractament de la informació i competència digital:

- Fer recerca d'informació eficaç a través d'Internet.
- Utilitzar adequadament els programes i les eines informàtiques.
- Fer un ús respectuós de les xarxes socials.

Competència d'aprendre a aprendre:

- Ser conscient de les pròpies capacitats i desenvolupar-les.
- Recórrer a les tècniques per millorar l'anàlisi literari.
- Acceptar i aplicar les normes ortogràfiques de la llengua.
- Gestionar i controlar les pròpies capacitats i coneixements.
- Treballar l'habilitat d'obtenció d'informació (individualment o en col·laboració) per transformar-la en coneixement propi.
- Ser capaç d'autoavaluar-se.

Competència d'autonomia i iniciativa personal:

- Intervenir, opinar i aportar idees dins d'un grup.
- Gestionar el propi treball i compartir-lo.
- Aportar idees creatives en les activitats de grup.
- Tenir confiança en un mateix, esperit de superació i habilitats cooperatives.

Competència en el coneixement i la interacció amb el món físic:

- Comprendre la societat i el món en què es desenvolupa.
- Interpretar el passat i el present.

Competència social i ciutadana:

- Valorar la història del propi país.
- Conèixer la realitat econòmica i social del territori, passat i present.
- Ser conscient dels valors de l'entorn, avaluar-los i reconstruir-los afectivament i racional per crear progressivament un sistema de valors propis i comportar-se en coherència amb ells.
- Comprendre la realitat des d'una vessant crítica. Entendre els seus canvis, la seva evolució, demostrar interès i comprensió.

AVALUACIÓ

Com s'indica en l'apartat d'activitats, en cada activitat s'avaluen uns objectius determinats. Els objectius que anem a avaluar durant totes les activitats que comprenen la ruta literària són els següents:

1. Coneix i interpreta críticament l'obra literària de l'autor i la sap relacionar amb el context historicocultural de producció.
2. Valora les obres literàries com a manifestacions de la sensibilitat artística de l'ésser humà i com a expressió de la identitat cultural dels pobles.
3. És capaç d'establir connexions entre allò que es llig a la novel·la i la realitat social més propera i ser-ne crític.
4. Utilitza correctament les TIC com a eines de treball.
5. Coneix el lèxic que apareix a les referències literàries emprades.
6. Sap seleccionar i gestionar les fonts d'informació.
7. Sap comunicar-se tant en oral com en escrit respectant les propietats del text (adequació, coherència i cohesió) i és capaç de coordinar-se per treballar en grup.
8. Elabora productes de caràcter innovador o original a partir de la informació de què disposa.

Finalment, aquests objectius es valoren segons la rúbrica que es mostra a continuació:

CRITERIS D'AVAUACIÓ	CRITERIS D'AVAUACIÓ DE RESULTATS		
	NIVELL COMPLET	NIVELL SUFICIENT	NIVELL INSUFICIENT
Coneixement de la novel·la i del seu moment de producció	Coneix la novel·la i el la situació sociocultural del moment de la seua producció	Coneix la novel·la però no coneix la situació sociocultural del moment de la seua producció	No coneix ni la novel·la ni la situació sociocultural del moment de la seua producció
Obres literàries com a manifestacions artístiques	Valora i entén les referències literàries com una manera d'expressió col·lectiva dins d'un context historicocultural concret.	Valora i comprén la literatura pel seu valor estètic i la difusió d'idees i de punts de vista personals o col·lectius, però li costa contextualitzar-la.	No valora i entén les referències literàries com una manera d'expressió col·lectiva dins d'un context historicocultural

			concret.
Connexió entre la novel·la i la realitat propera de manera crítica	Sap connectar allò que llig a la novel·la amb l'actualitat amb una actitud crítica	És capaç de connectar el que llig a la novel·la amb l'actualitat però no aporta una mirada crítica al respecte	No és capaç de connectar el que llig a la novel·la amb l'actualitat ni fer-ho críticament
Utilització de les TIC	Utilitza correctament els dispositius electrònics com a eines de treball. Demuestra que sap manejar-los.	Es fa servir dels recursos electrònics per a realitzar els treballs, però presenta prou dificultats quant al seu maneig.	No utilitza els dispositius electrònics com a eines de treball.
Coneixement del lèxic	Coneix el significat de totes les referències lèxiques aparegudes a la novel·la	No coneix algunes de les referències lèxiques, però pot relacionar-les amb el seu camp lèxic.	No coneix el significat de la major part de les referències lèxiques ni pot relacionar-les.
Fonts d'informació	És autònom en la cerca i maneig de la informació	Té bastant criteri per cercar i manejar la informació, però necessita d'un guiatge significatiu per dur endavant la tasca.	No pot cercar i gestionar la informació autònomament.
Competència comunicativa i coordinació en grup	Sap comunicar-se tant en oral com en escrit respectant les propietats del text (adequació, coherència i cohesió) i és capaç de coordinar-se per treballar en grup.	Es coordina amb els companys i s'entén el seu discurs, per la seua cohesió, encara que li falta adequació als registres i coherència.	No es coordina amb la resta i no és capaç de fer-se entendre.
Creativitat	Elabora productes de caràcter innovador o original a partir de la informació de què disposa.	Pot versionar altres productes escrits o orals, però no aporta una visió o un enfocament massa original o trencadora	No elabora productes de caràcter innovador o original a partir de la informació de què disposa.

AUTORITZACIÓ I PRESSUPOST

En/Na _____ amb DNI
_____ com a pare-mare-tutor/a de l'alumne/a:

_____, l'autoritze a participar en l'eixida a València amb motiu del projecte El tramvia de Mira que es durà a terme el dia 8 de gener del 2015. L'eixida començarà a les 10.00 h a la porta de l'IES Sedaví i acabarà a les 17.00 h al mateix lloc. El cost de l'excursió serà d'uns 12,75€, que inclouen dos bitllets d'autobús (1,5€ cadascun), un bitllet de tren (1,75€) i un dinar al Centre Cultural de la Beneficència (8€). A més a més, caldrà dur un entrepà per a esmorzar.

Signatura

Sedaví, _____ de _____ del 2015

CONCLUSIÓ

Amb aquesta proposta pretenem acostar, com hem explicat, la figura de Joan Francesc Mira als alumnes de segon de batxillerat de l'IES Sedaví; però volem anar més enllà i, a través de la figura de l'escriptor, conèixer de primera mà alguns espais de la ciutat de València que, a més de ser part del recorregut que Joan F. Mira recorria cada dia durant alguns anys de la seua infantesa, són una mostra de la nostra història i de com els anys han anat enfonsant alguns edificis emblemàtics en la ruïna i l'oblit, per una mala gestió del govern.

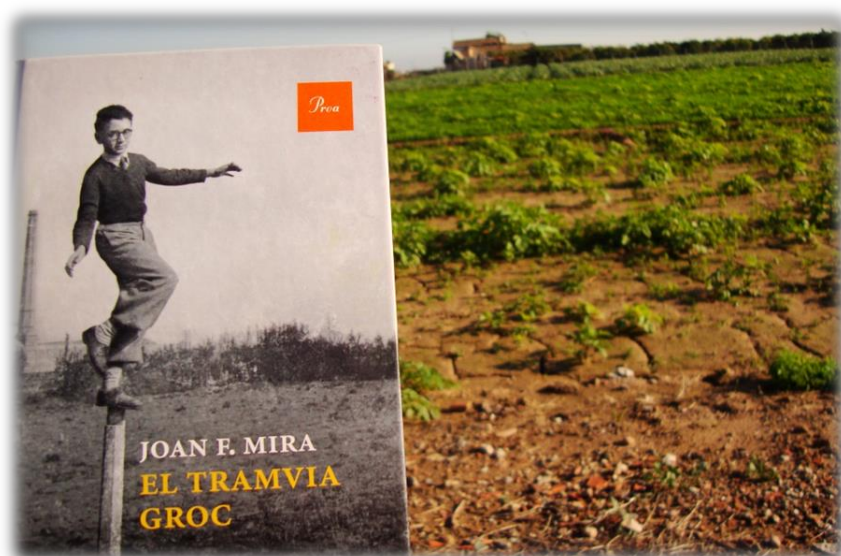
Les activitats que hem proposat són, en definitiva, una manera diferent de treballar una lectura d'un autor que, a més, forma part dels continguts del currículum de segon de batxillerat, que s'avaluaran a les Proves d'Accés a la Universitat (PAU). Creiem que la proposta donaria molts bons resultats i que la realització de les activitats d'abans i després de la lectura, a més de la ruta literària, aportarien una visió als alumnes molt més completa. Finalment, amb la possibilitat de veure els espais en directe, escoltar les explicacions del professor d'història de l'art i llegir els fragments seleccionats al carrer, estem segurs que els alumnes tindrien una experiència ben diferent i completa, difícil d'oblidar.

Per concloure, voldríem afegir que amb la realització del *wordpress* quedarà constància de tot allò realitzat, motiu pel qual vam decidir crear-lo, paral·lelament a aquest treball escrit, amb la intenció de facilitar un material que és fruit d'una feina i esforç de l'assignatura Innovació docent del màster de Professor/a de secundària de la Universitat de València, per tal que les persones que estiguen interessades, puguen aprofitar tota aquesta tasca.

ANNEX

EL TRAMVIA GROC

DOSSIER DE LA RUTA

ITINERARI DE LA RUTA

10h. Eixida de l'IES Sedaví amb ganes de descobrir una València diferent i quasi oblidada.

10.10h. Parada al pont que separa Sedaví de La Torre, per tal de contemplar la resistència de l'horta davant l'avanç de la ciutat de València. Lectura del primer fragment on es descriu l'horta i les alqueries que hi havia (*Text 1*).

10.20h. Parada a la que podria haver estat la casa de Joan F. Mira i lectura d'un fragment on parla de sa casa i del lloc on estava situada (*Text 2*).

10.25h. Taller Renault, lloc exacte on estaria la casa real de l'autor. Lectura d'un fragment on parla de la degradació de sa casa, un cop ells ja no hi vivien allà (*Text 3*).

10.30h. Contemplació de l'antic Ministeri d'Obres Públiques, situat just enfront de la casa de Mira.

10.40h. Anem fins a la següent parada d'autobús, on llegirem mentre esperem l'arribada del 27 o al seu interior si arriba de seguida, un text que parla de l'antic tramvia que feia el mateix recorregut que ara l'autobús (*Text 4*). Analitzarem els canvis més significatius entre la manera de viatjar en els dos mitjans de comunicació i entre la manera de fer-ho abans i ara. **Preu: 1,50€.**

10.55h. Baixem a la parada de la Creu Coberta, antiga porta sud de València on s'havia de pagar una taxa per tal d'entrar productes a la ciutat. Llegirem un fragment on Joan F. Mira descriu això (*Text 5*).

11.05h. Passegem fins a les restes de l'Antic Parc d'Artilleria on hui només hi trobem la Casa Feliu, l'únic edifici salvat de la demolició feta pel govern. Llegim un fragment on Mira parla d'aquest parc (*Text 6*).

11.15h. Esperem l'autobús a la propera parada que trobem en el camí. **Preu: 1,50€.**

11.30h. Baixem a la Plaça Sant Agustí on hi havia l'última parada del tramvia, i iniciem la nostra ruta a peu. Abans, però, llegim un fragment sobre una anècdota que quasi li va costar la vida a l'escriptor, un matí abans d'anar a l'escola (*Text 7*).

11.35h. Esmorzem a l'IES Lluís Vives, lloc on Joan F. Mira va fer les proves d'accés a les Escoles Pies.

12.15h. Arribem a la Plaça de l'Hospital i llegim un fragment on l'escriptor explica com es va crear aquest lloc emblemàtic (*Text 8*).

12.25h. Visita a la Biblioteca Pública Municipal.

12.40h. Portal Gòtic de l'Hospital. Lectura d'un altre fragment (*Text 9*).

12.45h. Ens acostem fins a l'edifici del Col·legi Art Major de la Seda i parlem de la història i degradació d'aquest edifici.

12.55h. Tornem fins al carrer del Torn de l'Hospital i llegim un fragment on Mira explica com es transformava aquest carrer quan tornava de classe (*Text 10*).

13.05h. Arribem al carrer Balmes, antic epicentre de moviments i gresques i llegim un fragment on l'autor descriu la vida que es respirava en aquest lloc (*Text 11*).

13.15h. Arribem a l'última parada de Mira, al Carrer Carnissers on es troben les Escoles Pies on fem l'última lectura abans de dinar (*Text 12*).

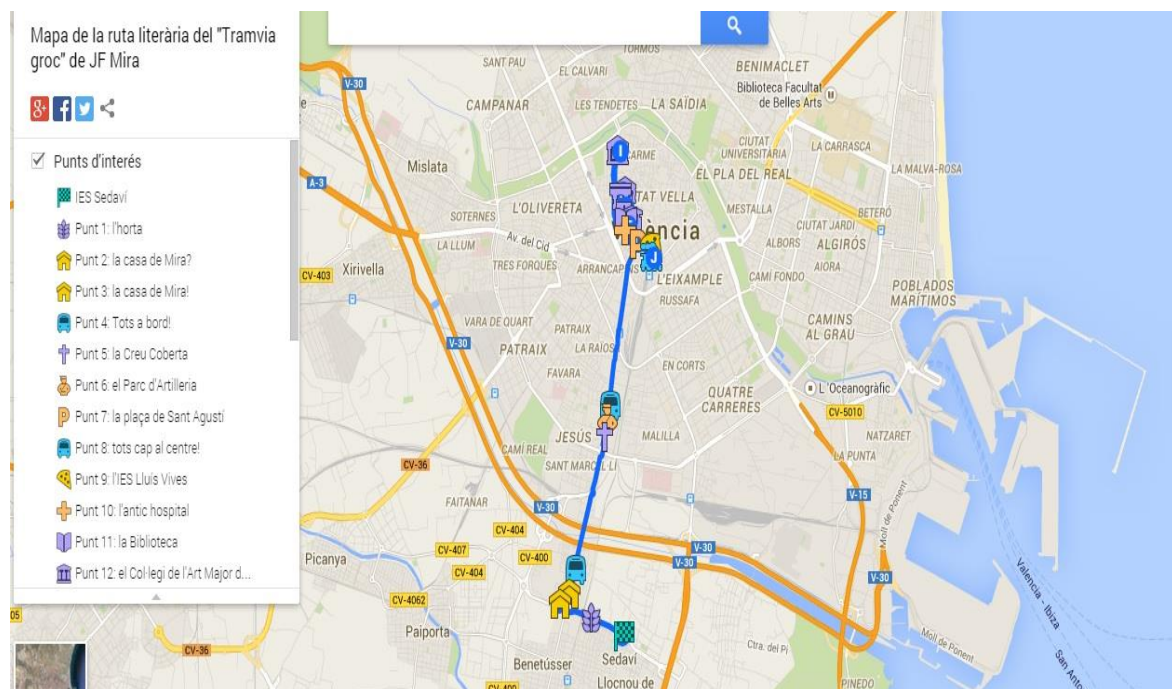
13.30h. Ens desplaçem fins al Centre Cultural de la Beneficència i dinem a la cafeteria. Preu del menú: **5€**.

15h. Visita guiada a l'exposició temporal "El tramvia elèctric 1900-1970" organitzada per Ferrocarrils de la Generalitat Valenciana. **Entrada gratuïta.**

15.45h. Lectura de cloenda al costat de l'antic vagó del tramvia de l'exposició (*Text 13*).

16h. Passegem pel centre compartint impressions fins a l'Estació del Nord, on agafarem el tren de tornada a Sedaví (Parada d'Alfatar-Benetússer). **Preu: 1,75€.**

17h. Arribem a Sedaví.

TEXTOS EL TRAMVIA GROC

1. Les alqueries grans o petites enmig de l'horta solien estar construïdes amb una sola façana frontal paral·lela al camí o a la senda i amb les dues parets laterals planes i llises, com esperant una altra casa adherida a cada costat, com suposant que també allí creixeria un carrer algun dia, i totes tenien damunt o al costat de la porta el seu taulell blau de Manises amb un número blanc, com si estigueren no enmig del camp, aïllades, sinó ja formant part d'un carrer i d'un poble. I de la mateixa manera, les barraques amb sostre de palla i amb parets d'atovons de fang emblanquinades tenien també el seu taulell i el seu número d'ordre imaginari, també esperant més barraques en línia, també per formar un carrer. I més tard, caminant per camins de secà i de muntanya, he vist moltes masies remotes, perdudes i soles, també amb el seu número impossible, irreal, el número d'ordre dins d'una filera o rengle inexistent excepte en una projecció futura imaginària, segons la qual la casa més solitària, la més aïllada, té vocació de ser també una casa urbana ocupant el seu lloc al costat de les altres.

2. L'adreça era Camí Reial de Madrid, núm. 421 (abans 311, després 455, després no ho sé: els nombres també són funcions de la història), i el casalot ocupava el centre d'una filera curta de cinc cases, totes amb pati o corral, excepte la nostra, que a més d'un pati tancat en tenia un d'obert, i a més a més una granja i un hort. En un extrem del rengle de cinc hi havia una casa modestíssima i grisa, casa de la senyora Virtudes, la paret lateral de la qual donava ja als camps, al canyar i a una séquia amb un toll o parada; després, al costat de la meua, la casa de la senyora Neleta, amb finestrons llargs de vidres i reixa als dos batents del portal, i un pis amb escaleta pròpia independent que la meua família tenia llogat; després la nostra casa, que era bastant més antiga, ampla i alta que les altres, també amb escala a part i dos pisos damunt, molt modest el primer i molt pobre el segon, on vivien una família modesta i una altra de molt pobre; després la fusteria, amb un pis interior; després la casa del senyor Manuel, amb estable i cavall. Un rengle curt de cinc cases (de color gris apagat, de color de terra o de color de pols, tal com solen o solien ser, quan no eren blanques, les cases d'aquestes vores del Mediterrani, mai de colors vius i llampants com els països del Nord), que era com un tros autònom de carrer, com un embrió de carrer amb vocació d'estirar-se i de créixer, que en aquest país dels valencians és vocació universal.

3. Considerant sobretot que nosaltres vam ser els últims habitants d'aquesta casa i els últims que van treballar, amb les mans pròpies o amb les mans i el cavall del nostre veí el senyor

Manuel el Callós, la terra d'aquest hort, que fa molts anys que ha estat coberta, terra i casa, per la gran nau d'un trist taller mecànic i garatge gris de camions. I si ara aquella terra que va ser flonja, lliure i estovada, està oprimida per una capa de ciment greixós amb taques d'oli renegrit i brut, no sé de què estarà coberta quan li passen uns altres deu o vint o quinze segles per damunt, si d'algun material o construcció que encara no sabem imaginar, obra d'una futura humanitat feliç, o si llavors tota obra humana serà només ruïna abandonada i el meu hort tornarà a un estat anterior i salvatge, anterior als romans i als ibers, que ja no en podrem dir un estat natural sinó postnatural i posthumà, entre restes disperses d'enderrocs, entre plantes silvestres i aspres, plàstics incorruptibles i metall rovellat. Quan ja potser no quedarà ningú, ni tan sols llibres d'història o de memòries, per recordar la bellesa i la glòria d'aquests camps treballats amb saviesa.

4. I algunes nits caloroses d'estiu, nits de dissabte o de vespra de festa en què sopàvem a la porta de casa, només la família o amb alguns veïns, fent rogle a la fresca, més d'una vegada el tramvier aturava el comboi, eixia a la porta de la plataforma, ens saludava, ens deia bon profit, què teniu de sopar?, i si era el cas baixava, ma mare li donava un la punta del ganivet un mos de truita o mitja llonganissa, i l'home bevia un glop de vi amb gasosa del porró, tornava al seu lloc de conductor, pegava un colpet sec a la maneta de bronze i el tramvia es posava lentament en marxa, en direcció a Catarroja o a València, sense que jo recorde que cap passatger protestara mai o mostrara mal humor per la parada imprevista i el retard o pel petit capritx privat del tramviàire.

5. A la parada següent, al costat mateix de la creu, o peiró, coberta per un alt templet de pedra d'arcades ogivals i teulada piramidal brillant de teules blaves, hi havia la caseta dita dels consums, on tots els queviures que entraven a la ciutat havien de pagar, des d'un temps medieval o immemorial però encara present, una gabella, taxa o arbitri municipal, i llavors o bé baixaven voluntàriament les propietàries de cabassos, cistelles i sacs, a portar la mercaderia a la bàscula o simplement sotmetre's a una breu inspecció i pagar al *fielato*, o bé els empleats del municipi, els consums, amb uniforme gris no gaire diferent dels tramviàires, pujaven a inspeccionar les plataformes i a litigar amb les dones de la marjal i de l'horta que intentaven amagar sota les faldes amples els cànters o els cistells, i fins i tot pollastres o conills, formant entre totes una massa impenetrable de cossos i de roba on no gosava aventurar-se el braç inspector del funcionari, el qual o bé les feia baixar amb amenaces vilolentes, o bé es resignava a acceptar les mentides flagrants de les dones que negaven que portaven cap producte amagat

i l'insultaven entre rialles i frases grolleres desafiant-lo a ficar-los la mà sota les faldes si volia o gosava completar la inspecció, fins que l'agent de l'autoritat tributària es retirava sense més escarafalls per no haver de fer front als impropis d'alguna harpia matinal. Al costat de la qual, un escolar, ja no tan innocent, també rebia lliçons de coses de la vida i de les possibilitats expressives del llenguatge.

6. Després passàvem per davant del mur del Parc d'Artilleria, on dos soldats amb corretjam i fusell feien guàrdia al portal, al capdamunt dels dos pilars del qual hi havia una bola o esfera de bronze o de ferro, d'on naixien unes flametes roges del mateix metall, representant bales antigues de canó incomprendiblement enceses, i jo no entenia tampoc per què aquella caserna es deia «parc», de la mateixa manera que no arribava a comprendre per què la matrícula dels vehicles oficials, com els camions dels tallers d'Obres Públiques que hi havia davant de ma casa, portava les singles PMM, que segons els meus germans volien dir Parc Mòbil de Ministeris, si en realitat un parc era només un jardí gran amb molts arbres, com ara el Parc dels Viviers de València, l'únic que jo coneixia, que també, sense causa visible, portava el nom de Jardins del Reial: el món estava ple de mots inexplicables.

7. Aquell era el lloc exacte on un matí, o bé perquè feia tard, tenia pressa i anava atabalat, o bé perquè ja confiava en la pràctica adquirida, vaig voler baixar en marxa del comboi encara no del tot aturat i, com que vaig saltar des de l'estrep de la part de darrere del cotxe motor, en el moment de fallar-me un peu i caure en terra vaig quedar entremig dels dos vagons, de manera que el resultat més probable hauria hagut de ser que les rodes de la banda dreta del remolc em tallaren longitudinalment en dos seccions més o menys regulars com *il visconte dimezzato* de Calvino, que m'amputaren almenys mitja cama i un braç, o que l'estrep anterior del mateix remolc em colpejarà fatalment el crani, però aquest destí tan precoç i cruel no era el meu i en el temps que se'n sol dir d'una fracció de segon vaig tindre la reacció o l'instint d'estirar-me tot dret entre la via i la vorera estreta en l'instant mateix de la caiguda, immòbil i rígid amb els braços apegats al cos, de manera que les rodes, ja lentes, em van passar fregant el muscle esquerre i els dos estreps del vagó em passaren per damunt, sense tocar-me; i quan em vaig alçar de terra, vaig recollir la cartera i em vaig espolsar sumàriament els genolls nus i la roba, els passatgers que hi havia a les plataformes obertes o a punt de baixar dels estreps, més alguns vianants que també ho contemplaren, van aturar els crits d'horror en no veure la sang que esperaven i els transformaren en exclamacions de retret i reprovació mentre miraven com

aquella criatura insensata continuava caminant lleugera als genolls, petit inconscient que no plorava ni tremolava quan havia estat a només un o només a un centímetre d'una mort espantosa. però el petit inconscient no era tan inconscient ja que, a pesar d'aquella reacció de serenitat miraculosa i d'aquell aparent menyspreu del risc extrem, ha tingut sempre en la memòria profunda la imprudència infantil, la caiguda, les rodes del tramvia passant-li a freq de la cara i la imatge del munt de carn sangonosa en què podia haver quedat convertit el seu cos, i potser per això, en record d'aquell matí, ha sigut sempre refractari a moltes formes d'insensatesa o de temeritat.

8. Des d'abans de fer cada matí aquell itinerari, jo coneixia ja, contada per ma mare, la història que a València podia explicar qualsevol menestral, botiguer, modista o venedora del Mercat Central, de com va ser que un dia un frare mercedari, fra Gilabert Jofré, tingué pietat dels pobres bojós, els orats, que vagaven pels carrers i les places, insultats i apedregats, escopits, famolencs i bruts, i va fundar, al començament del segle XV, el primer manicomi d'Europa i potser del món sencer, glòria d'aquesta ciutat, i com l'hospital de folls i orats esdevingué igualment casa dels òrfens, i també seu de la confraria piadosa que acompanyava els morts desemparats, i com demanaren ací aixopluc i menjar uns joves pelegrins (aquesta part, sense dubte, era la preferida de ma mare), els quals passats tres dies van desaparèixer misteriosament però havien deixat en la cambra una imatge de la Mare de Déu, obra d'aquells falsos viatgers que en realitat eren dos àngels del cel escultors prodigiosos, i aquí aquella imatge, Mare dels Desemparats, va ser la més venerada i sagrada de València; aquesta era la història completa més o menys com jo la sabia i la creia, i aquell hospital va créixer fins a cobrir tot un recinte tancat triangular, que més endavant va incloure grans sales renaixentistes, carrers interiors, jardins i placetes, i fins i tot la Facultat de Medicina, amb una escultura d'Asclepi o Esculapi, fill d'Apol·lo.

9. El carrer on donava el portal gòtic tenia, i continua tenint, el nom de carrer del Torn de l'Hospital, sense que ara quasi ningú sàpiga o recorde ja per què, i menys encara els nens o adolescents que juguen als jardinetes esqualids que ocupen una gran part dels edificis medievals enderrocats, ni els estudiants que preparen exàmens a les grans sales de bell estil renaixentista, que ara són biblioteca pública, ni tan sols les senyores joves que trauen els gossos a passejar i a fer les seues deposicions pels espais polsegosos inhòspits que van ser

part de l'hospital i de l'antiga Facultat: ¿qui sap ara què era aquell torn que dóna nom al carrer per on jo caminava poc abans de les vuit del matí, ja tot dret fins a la plaça de les Escoles Pies? Un carrer recte i no gaire estret, il·luminat i ple de vida agitada quan de vesprada hi feia el camí invers, però fred, gris i brut el matins, amb totes les portes tancades, les portes dels bars abundants, de les cases de gomes higièniques, i de les moltes escales que jo sabia que eren de cases de putes, ja que em sembla que no coneixia la paraula bordell. Només començaven a obrir, en aquella hora d'escassa claror, alguns establiments propis de qualsevol altre carrer pobre intramurs, una carboneria, una fusteria, alguna mínima botiga de queviures, molt poca vida per a un barri que cent anys abans era ocupat encara per una aristocràcia menestral, els velluters, els mestres dels telers de la seda, i per alguna família de la precària noblesa local que hi deixà el seu palau al costat dels casals grans i sòlids dels mestres teixidors, els quals tenien, a la vora mateixa de la porta del torn, la seu gremial en l'edifici de façana barroca del Col·legi de l'Art Major de la Seda, però jo no sabia quin art major era aquell ni, si era un art, com i en quina mena de col·legi l'ensenyaven.

10. Quan tornava refent el camí habitual dels matins, el carrer del Torn de l'Hospital estava ja tot ocupat per aquella animació peculiar pròpia districtes que hom en diu de llum roja, barris *xinos* (per què justament xinesos?, em preguntava imaginant els locals sinistres dels fumadors d'opi o els traficants d'ulls oblics i malignes que havia vist en alguna pel·lícula o als tebeos de la col·lecció FBI, o suposant altres incertes perversions orientals) o contundentment barris de putes, però en la versió més popular i modesta, no amb grans insígnies o rètols de llums de neó, ni amb cartells rutilants, colors llampants i músiques alegres, sinó amb un aire general de pobresa i d'escassa alegria, on la vida de barri menestral continuava present també en les hores de més soroll i activitat, jugaven xiquets al carrer enmig de les dones amb maquillatge excessiu i vestits arrapats, hi havia roba estesa als balcons, a les botigues d'alimentació les mares feien l'última compra del dia, i els homes d'ulls tèrbols que esperaven a les voreres abans de decidir-se o únicament miraven resignats els cossos provocatius que potser no podria pagar es barrejaven o creuaven amb uns altres homes que simplement tornaven a casa a esperar el sopar, a un piset modestíssim potser en la mateixa escala per on també pujaven i baixaven els clients d'un altre pis igual de modest on llogaven habitacions per «serveis» o per tarifes de quart d'hora o mitja hora, o més rarament clients d'una autèntica casa de putes o de tolerància, ben instal·lada, amb madama i saló, com ara la de La Francesa, que jo suposava, pel nom, molt més elegant i prestigiosa. Alguns bars del carrer eren oberts i la llum que n'eixia era l'únic complement dels escassos fanals i bombetes de l'enllumenat públic, un llum també

pobra, acompanyada per la remor altra de les veus, per alguna rialla o alguna frase impúdica i per la música de tocadiscos o de ràdio que els bars solien tindre a tot volum, cançonetes de moda, boleros, cuplets o flamenc estrident o planyívol.

11. Durant cinc mesos dels vuit o nou del curs escolar, quan jo eixia del col·legi a les 7.30, després de l'hora i mitja vespertina d'estudi col·lectiu i silenciós a l'aula, ja era nit fosca o gairebé de nit, i alguns dies, si no volia refer el camí matinal, feia una mica de volta pel carrer de Balmes per anar a parar a l'altre extrem de l'Avinguda de l'Oest, quasi davant del Mercat Central, d'on arribava la pudor persistent de la peixateria, i molt prop de l'enorme rosa vidrada de l'església de Sant Joan, encara socarrimada i fumada per dins des de l'any trenta-sis, que és l'església on em van batejar. El carrer Balmes jo el veia tot gris, feia una mica de corba, i a mig camí hi havia una comissaria de barri de la policia nacional, amb una porteta habitualment oberta que donava a un despatx de llum pàl·lida, amb una taula i dos cadires, i un parell de guàrdies dels que tothom en deia grisos pel color de l'uniforme, tan grisos com tot el carrer, responsables de mantenir una aparença d'ordre públic en aquests carrers del Torn de l'Hospital, de Viana i de Guillem Sorolla, que en aquelles hores crepusculars o fosques eren ja plens de moviment humà, de grupets d'homes als cantons amb les mans a les butxaques, de possibles robatoris i baralles, de macarrons alerta i vigilant, i dels renecs i xiscles i rialles de les dones que en deien de la vida.

12. Algun xiquet caminava, com jo, cap a l'Escola Pia o cap a una altra escola del barri, alguna dona del gremi de la prostitució, no de la seda, s'havia alçat ja del llit i fumava un cigarret al balcó, vestida amb bata buata, o amb negligé o amb viso si el matí no era fred, despentinada, amb les parpelles fosques i el vermell de la pintura de llavis desfet i empastifat, o alguna altra, no del mateix ofici sinó simple mestressa de casa modesta, venia ja del Mercat Central amb el cabàs de la compra o tornava cap a casa amb el poalet de carbó per encendre el foguer de la cuina. I llavors arribava al col·legi, entrava directament al pati per la porta del carrer de Carnissers, sense passar per l'església ja que per la meua condició de «foraster» (és a dir de resident d'un poble o d'un barri perifèric, no del centre de la ciutat) estava exempt de l'assistència a la missa diària matutina, fora d'alguns dies assenyalats en què la missa era obligatòria, i o bé m'afegia a les columnes que s'anaven formant per grups o cursos al claustre, o bé pujava directament a l'aula del meu grup, on hi havia una mitja hora d'estudi abans de la primera classe. Rarament feia tard, si no hi havia hagut cap problema especial amb el tramvia, i en aquest cas també solia rebre una certa tolerància personal: els bons pares escolapis

estaven al cas del conflicte insoluble dels alumnes forasters amb els horaris imprevisibles dels transports suburbans.

13. Llavors, passats tres o quatre minuts, o quinze o només mig (no es podia saber, no hi havia un horari precís), apareixia en la mitja claror o en la fosca el fanal blanc i groc i arribava el tramvia, i tal com avançava amb la cara rectangular i alta balancejant-se, tremolant a sacsades damunt de les vies, avançava igualment el soroll estrident i metàl·lic, fins que el grinyol llarg i agut de la lenta frenada cobria qualsevol altre soroll del vehicle mateix o dels pocs camions matinals, automòbils o carros, en l'empedrat del carrer carretera. Els dos components del comboi, el cotxe motor i el remolc, eren vagons fets de fusta sobre un xassís de ferro, pintats d'un groc que devia ser el color original però amb capes successives de vernís successivament escrostonades i descolorides fins al groc pàl·lid ressec i brut, amb un llarg historial de servei que degué començar pocs anys abans de la Gran Guerra o durant la guerra mateixa del 14-18. Alguns dels cotxes tenen ja una existència de més de mig segle, nascuts en tallers anglesos i arribats a València poc abans o després del 1900, i quan jo els agafava, aquells matins i vesprades entre la tardor del 1950 i l'estiu del 54, encara els quedaven alguns anys més de vida i de servei: van nàixer quan València pensava que era una ciutat rica i moderna, i van entrar en la lenta agonia quan potser sospitava o temia que era pobra i antiga. El tramvia amb què jo viatjava era, doncs, un vehicle ja vell i ranquejant, atrotinat i sorollós i lent, un tramvia per a viatgers d'un país en ruïna i en llarga postguerra.

